

Давидовська Г. І.

канд.істор.наук

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ

Українська модернізація повинна охопити не тільки економіку, науково-технічний прогрес, але й соціальну сферу. При обговоренні шляхів подолання поточної економічної кризи експертами й управлінцями пішла мова про еволюційну модернізацію, успішні варіанти якої завжди супроводжуються зростанням рівня та якості життя й досягають максимального успіху там, де розв'язок завдань економічного зростання поєднується зі значним подоланням соціальних проблем.

Для сьогоденного етапу модернізаційного розвитку характерний перерозподіл між різними учасниками соціального процесу функцій забезпечення рівня і якості життя населення. Відбувається передача частини функцій і повноважень від сім'ї до ринків та інститутів, що стає причиною формування ринку соціальних послуг. Виникає необхідність у використанні нових соціальних технологій та інноваційних моделей, які могли б забезпечити процес динамічного розвитку економічної системи.

У якості соціальних інновацій розглядають міжсекторне соціальне партнерство та соціальні інвестиції, соціальний аудит, соціальне підприємництво, соціальну відповідальність бізнесу. У даному дослідженні йтиметься про соціальне підприємництво, котре являється інноваційною та прогресивною формою ведення бізнесу, підприємництвом майбутнього.

До ключових моментів в соціальному підприємстві слід віднести досягнення суспільного добробуту та створення для цього сприятливих можливостей. Соціальне підприємництво дає сигнал про необхідність стимулювання соціальних змін, а отриманий результат і його досить тривала

дія приводять до позитивних змін у житті суспільства, тим самим вирізняючи цю сферу діяльності. Грегорі Діз, директор Центру розвитку соціального підприємництва Університету Дюка (США), рахує відмінною рисою соціального підприємництва процес розмивання міжсекторних меж. Він дає наступне визначення поняттю “соціального підприємництва”:

“Соціальний підприємець відіграє роль агента соціальних змін завдяки тому що він:

- приймає на себе місію по створенню та підтримці соціальної цінності;
- знаходиться в постійному пошуку та реалізації нових можливостей для досягнення цієї місії;
- включений в безперервний процес інновації, адаптації та навчання;
- діє рішуче, не обмежуючи себе тільки тими ресурсами, що є в даний момент;
- демонструє найвищу відповідальність по відношенню до своїх клієнтів та за результати своєї діяльності” [1].

Це визначення, можливо, є дещо ідеалізованим. Але кожен справжній соціальний підприємець в різних частинах відповідає наведеним критеріям.

Хоча термін “соціальне підприємництво” порівняно новий, саме явище має давню історію. Терміни “соціальне підприємництво” і “соціальний підприємець” були вперше згадані в 1960-х роках в англійській літературі, котра присвячена питанням соціальних змін. Широковживаними вони стали в 1980-х роках, зокрема, завдяки зусиллям Білла Дрейтона, засновника міжнародної організації Ashoka. До числа людей, діяльність яких може слугувати за зразок соціального підприємництва, можна віднести Флоренс Найтінгейл – засновницю першого училища для медичних сестер у Великобританії, Роберта Оуена – засновника кооперативного та профспілкового рухів; Вінобу Бхаве, котрий являвся засновником індійського руху. Деякі з найбільш успішних соціальних підприємців 19 та 20 століття сприяли поширенню інновацій, корисність яких була оцінена настільки

високо, що вони були впроваджені в національних масштабах за підтримки держави чи бізнесу [7].

З кінця 1970-их років використовується наступне визначення соціального підприємства: “Соціальне підприємство це юридично зареєстрована організація, яка перебуває у спільній власності та контролі членів цієї організації, та заснована на принципах рівної частки власності. Підприємство здійснює комерційну діяльність, створює суспільне багатство, та сприяє покращенню екології. Суспільне багатство та екологічні вигоди є невід’ємною частиною цілей діяльності соціального підприємства; або на їх досягнення підприємство скеровує частину прибутку”.

Соціальне підприємництво являється засноване на самоокупній основі господарською діяльністю з виробництва соціально значущого продукту або послуги із використанням інноваційних рішень, щоб удати перетворювати на користь суспільства саму послугу та/або механізми її економічної реалізації. Кінцевою метою такої діяльності є не одержання прибутку, а виробництво продукту чи послуги, призначеної для вирішення суспільної проблеми. До складу соціального підприємництва входять такі компоненти:

1) соціальна проблема, котра існує в суспільстві впродовж тривалого часу через обмеження доступу певної цільової групи до фінансових та політичних ресурсів для її вирішення;

2) розробка та впровадження механізму інноваційного вирішення проблеми, що порушує стабільний, але несправедливий баланс;

3) створення нового, стійкого балансу, щоб вивільнити ресурси для згаданої цільової групи і передбачити краще майбутнє не тільки для цих людей, а й для суспільства загалом. Соціальне підприємництво – це діяльність з трьома орієнтирами: соціальним, ринковим та інноваційним[3].

Ключовим словом в категорії соціального підприємництва буде “підприємництво”, а “соціальність” відіграє лише модифікуючу роль. Головними властивостями підприємництва є створення цінності; “творче руйнування”, котре перетворює діяльність; пошук змін та використання різних

можливостей. Все це в однаковій мірі стосується як підприємництва, так і соціального підприємництва, кожне з яких буде пропонувати нову цінність, долаючи сталу рівновагу.

Основна відмінність між підприємництвом та соціальним підприємництвом знаходиться не в площині мотивації, а у сфері характеристик цінності, що виробляється. У випадку звичайним підприємництвом це ринкова цінність, яка може виражатися в категорії доходу і прибутку. У випадку соціальним підприємництвом це цінність, що буде виражатися в перевазі, котру одержить значна частина суспільства чи суспільство в цілому від виробленої соціальним підприємцем “великомасштабної трансформації”. При цьому цільовими групами, яким призначається “цінність”, служать найменш захищені та найменш благополучні верстви населення, які не мають ні фінансових ресурсів, ні політичних важелів щоб досягти “одержувану в результаті трансформації цінність” власними силами [7].

Таким чином, соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність, що спрямовується на пом’якшення соціальних проблем або їх вирішення, і характеризується такими ознаками:

- соціальний вплив – полягає у цільовій спрямованості на вирішення існуючих соціальних проблем чи їх пом’якшення, стійких позитивних соціальних результатах;
- інноваційність – полягає у застосуванні нових та унікальних підходів, що дозволяють збільшувати соціальний вплив;
- самоокупність і фінансова стійкість – полягає у здатності соціального підприємства вирішувати соціальні проблеми доти, поки це необхідно та за рахунок доходів, що одержані від власної діяльності;
- масштабованість і тиражованість – полягають у збільшенні масштабу діяльності соціального підприємства (на національному та міжнародному рівні) і розповсюдженні досвіду з метою збільшення соціального впливу;
- підприємницький підхід – здатність соціального підприємця, як і будь-якого підприємця, бачити провали ринку, знаходити можливості, акумулювати

ресурси, розробляти нові та ефективні рішення, які надають довгостроковий позитивний вплив на суспільство в цілому [7].

Як практична діяльність, що інтегрує процес отримання економічної і соціальної вигоди, це є порівняно новим феноменом для країн пострадянського простору, але в цілій низці країн СНД (Казахстан, Росія, Білорусь, Молдова) вже опрацьовано варіанти інституційного розвитку соціального підприємництва.

В Україні законодавчо затверджених понять “соціальне підприємництво”, “соціальне підприємство”, “підприємства соціальної економіки” ще не існує. Тому можна зробити висновок, що офіційно ні соціальних підприємств, ні соціального підприємництва в Україні немає. Однак у різних нормативно-правових джерелах можна зустріти положення, що дають право створювати підприємства, що за міжнародними стандартами можуть бути класифіковані як соціальні [2].

До джерел інформації про соціальне підприємництво в Україні відносили донорські організації, різні міжнародні проекти та зарубіжні фонди. У нас можна виокремити такі три основні форми соціального підприємництва:

- 1) некомерційна організація, що займається підприємництвом у сфері своєї основної діяльності;
- 2) НКО відкриває власне підприємство, частина доходів якого йде на фінансування її програм;
- 3) підприємство для людей з обмеженими можливостями: така компанія буде звільнятися від сплати податку на прибуток, якщо більше половини її співробітників – люди з обмеженими можливостями [8].

Соціальні підприємства, які мають на меті створювати робочі місця для соціально незахищених людей, давати їм можливість набувати трудових навичок і знань в таких сферах як управління, кар’єрне зростання, і право власності, називаються “ствердними”. Більшістю соціальних підприємств України забезпечуються робочими місцями представники цільових груп, з якими вони пов’язані своєю основною діяльністю. Їхньою головною

метою діяльності, як і будь-яких інших бізнес-структур, є досягати позитивних фінансових і соціальних результатів за рахунок інвестицій [5].

Соціальне підприємництво останнім часом в Україні являється ефективним механізмом вирішення локальних соціальних та економічних проблем територіальних громад та набуває серед громадських організацій все більшої популярності. В Одесі з 1996 року почав свою роботу благодійний фонд “Дорога до дому”, в рамках діяльності якого видається газета для бідних, та працюють цехи з пошиття одягу. Його місією є допомога в адаптації таких соціально незахищених верств населення як наркозалежні, бездомні, безпритульні діти, колишні ув’язнені. Ще одним прикладом українського соціального підприємства являється асоціація “Мир.Краса.Культура.” у Херсоні, яка займається виготовленням святкового та повсякденного одягу для всієї родини з натуральних та екологічно чистих тканин, стильних аксесуарів, оригінальних авторських ляльок та сувенірів, домашнього текстилю тощо. Прибуток використовується для піднесення нашої культури, мистецтва за допомогою театру, шкіл, навчаючи молодь навичкам, які могли б забезпечити їх у майбутньому сталими робочими місцями.

Київське міське Товариство інвалідів “Аліса”, яке було створене на основі районного Товариства інвалідів “Аліса” для людей з обмеженими можливостями, створило можливості для навчання і роботи своїх клієнтів. Головною ціллю громадської організації “Аліса” є захист прав та інтересів інвалідів, реалізація права на працю, моральну та фізичну реабілітацію в соціумі, створення умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями [7].

У Житомирі громадська організація “Місія Самаритян на Україні” створила кузню, де проходять реабілітацію люди, котрі позбулися наркотичної залежності. У листопаді 2003 року створений обласний центр ресоціалізації наркозалежної молоді у с. Плоске, Знам’янського району як структурний підрозділ обласного благодійного фонду “Повернення до життя”. Обласний центр – єдина у Кіровоградській області установа, яка надає послуги

стаціонарного характеру хворим на наркоманію та людям з подвійною проблемою (ВІЛ-інфікованим наркозалежним) на нерелігійній основі. Мешканцями центру виготовляються бетонні шашки, що використовуються переважно для мощення тротуарів. Частина доходів витрачають на утримання в центрі мешканців, а решта – з метою розширення виробництва заощаджується.

В 2001 році заснована Львівська міська громадська організація “Спільнота взаємодопомоги “Оселя”. Організація має кілька напрямків діяльності. Одним з них являється майстерня з дрібного ремонту та обтяжки м’якої частини меблів, яка служить осередком працетерапії для мешканців спільноти та джерелом їхнього утримання.

Неприбуткова організація Товариство “Дерево життя” у Львові займається проблемами доступу до інформації для людей із вадами зору. Члени Товариства також працюють над справою наповнення електронної бібліотеки української літератури (ЕБУЛ) та збирають для неї кошти, а в найближчому майбутньому у їх плани входить відкриття нового виміру електронної бібліотеки. Студія звукозапису при Товаристві “Дерево життя” разом із Центром гуманітарних досліджень ЛНУ ім. І. Франка та львівськими акторами має намір озвучувати кращі твори українських письменників та розмішувати їх у фондах ЕБУЛ.

У 2010 році в Україні був започаткований проект Британської Ради “Сприяння розвитку соціального підприємництва”. Партнерами проекту є Британська Рада в Україні, Фонд Східна Європа (за сприяння Фонду ЕРСТЕ, Агентства США з міжнародного розвитку, Американської торгівельної палати), PricewaterhouseCoopers в Україні, Ерсте Банк, Міжнародний фонд “Відродження” та Український фонд підтримки підприємництва. Цілі проекту – поширення нових ідей в українському суспільстві та надання потрібної допомоги підприємцям для успішного старту соціального бізнесу.

Загалом за час роботи цього проекту було проведено ряд тренінгів по розвитку соціального бізнесу в Києві, Донецьку, Львові, Одесі, Сімферополі та Севастополі, Миколаєві, Житомирі і у Боярці.

3 вересня 2012 року проект “Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні” був представлений уWordPress,FacebookтаYouTube. Головна мета – поширення ідеї соціального підприємництва в українському суспільстві, створення он-лайн платформи для спілкування, обміну досвідом та новинами соціальних підприємців, прихильників соціального бізнесу та причетних до цього явища людей і компаній. Крім цього в рамках он-лайн конференцій соціальні підприємці, які хочуть розвивати власний бізнес, зможуть отримувати бізнес, юридичні та фінансові консультації. На представлених платформах можна також налагоджувати зв’язки між соціальними підприємцями, людьми, що користуються послугами чи продуктами соціальних підприємств, а також організаціями, які підтримують соціальний бізнес [4].

У 2011 році партнерами проекту було проведено конкурс бізнес-планів, на який надійшло 20 заявок. У серпні 2011 року Ерсте Банк видав перший пільговий кредит на розвиток соціального підприємства медичному реабілітаційному центру “Здоровье” м. Новоазовськ.

Фонд Східна Європа надавав гранти соціальним підприємцям за рахунок коштів Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та Американської торгівельної палати. У 2012 році фінансування отримали:

Львівська міська громадська організація “Спільнота взаємодопомоги “Оселя” (57,915.00 грн.)

Новоазовська районна громадська організація інвалідів “ЕкоСвіт” (99,244.00 грн.)

Громадська організація “Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери “СОЦІУМ-XXI” отримала грант у розмірі 117,680.00 грн. [6].

З метою вирішення актуальних соціальних проблем в Україні, Програма соціального інвестуванняWNISEFрозробила механізм пільгового кредитування

соціальних підприємств, який реалізується спільно з комерційними банками-партнерами.

Соціальне підприємництво, хоча й повільно, але все-таки перетворюється на реальний механізм вирішення суспільних проблем в Україні, коли підприємництво у соціальній сфері, підприємницька діяльність благодійних та громадських організацій або бізнес із соціальною місією охоплює різні соціально незахищені верстви населення. В Україні таке підприємництво функціонує з метою трудотерапії, соціальної реабілітації, запровадження нових механізмів вирішення наявних соціальних проблем. Головну роль в даному процесі повинна відігравати саме держава, яка через механізми стимулювання повинна визначити стратегію розвитку підприємництва та його взаємодію з соціумом. За кордоном саме держава відіграє досить важливу роль у створенні та розвитку соціальних підприємств. Тому для активізації розвитку соціальних підприємств в Україні необхідна розробка відповідної державної стратегії, зокрема, розробка спеціальної законодавчої бази для функціонування соціальних підприємств, відповідної програми розвитку з визначеними пріоритетами їх державної фінансової підтримки, створення інструментів залучення бізнесу та громадських організацій для розвитку соціального підприємництва, та створення сприятливих умов у сфері оподаткування малих підприємств, оскільки більшість соціальних підприємств функціонують у формі малого підприємства.

Література

1. Dees, J.G. The meaning of social entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of Business, 2001 (revised vers.). [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
2. Вергун Т. Социально-предпринимательство в Украине: Европейское исследование. Обмен опытом [Електронний ресурс] / Режим

доступу: <http://sever.lg.ua/sotsialnoe-predprinimatelstvo-v-ukraine-evropeiskoe-issledovanie-obmen-opytom>

3. Материалы исследования, проведенного Региональным бюро ПРООН для Европы и СНГ совместно с EMES – Проектом Европейская исследовательская сеть: “Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation. An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States” [Текст]. – 2008. – С. 191.

4. Проект “Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні” відтепер представлено в соціальних мережах [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ua.csrukraine.org.ua/?p=824>

5. Простые идеи – большие изменения: расцвет социального предпринимательства на Украине [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nb-forum.ru/interesting/experts/prostye-idei-bolshie-izmeneniya-rastsvet-sotsialnogo-predprinimatelstva-na-ukraine.html>

6. Розвиток соціального підприємництва та створення нових робочих місць [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.eef.org.ua/ua/mistsevyi-ekonomichni-rozvytok/340-rozvytok-sotsialnoho-pidpriemnytstva-ta-stvorennia-novykh-robochykh-mists.html>

7. Сотула О. В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки // Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. – 2013. – №4. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1988>

8. Социальное предпринимательство на Украине: как оно должно быть? [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.cis-emo.net/ru/materials/grazhdanskoe-obshchestvo/igor-kaminnik-socialnoe-predprinimatelstvo-na-ukraine-kakim-ono-dolzno-byt>